

© Editura EIKON
București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării
Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-0131-6

Editor: Valentin Ajder

Ștefan Munteanu

O istorie a opiniilor privind filosofia lui Eminescu

Vol. II

E I K O N

2019

Cuprins

Alexandru Grama (lipsa geniului; pesimismul)	7
Nicolae Zaharia (pesimismul)	31
Ciprian Doicescu (lipsa influențelor).....	39
Demetrio Marin (indianismul)	51
Rosa Del Conte (Absolutul).....	69
Sergiu Al-George (melancolia)	93
Marin Tarangul (drumul către infinit).....	111
Octavian Vuia (factorul metafizic).....	127
Constantin Amăriuței (metafizica).....	147
Alexandru Boboc (filosofia modernă)	181
Tudor Cătineanu (antinomia).....	195
Vasile Muscă (filosofia).....	221
Elvira Sorohan (kantianismul).....	259

Atras de acest mister, de câteva decenii, hoinăresc și eu prin labirintul pavilioanelor neferecate, în speranța că, în această lume, este cel mai bun lucru pe care îl pot face. Nu mă chinuie teama că îl voi înțelege, ori că nu îl voi înțelege, pe Eminescu. În mod cert mă voi alege cu ceva, indiferent de situație. Continui să cred că poetul-filosof mă poate ajuta să mă înțeleg mai bine pe mine.

La început, pe un interval de câțiva ani, mă apropiam cu sfială de sala cu pereți de oglinzi, pentru a asista la petrecerea ideilor atrase la jocul creativ. Eram atât de emoționat încât nu observam că la spectacolul genial asistau și mulți alți curioși interesanți și interesați. Retras, într-un colț mai puțin luminat, consemnam toate ideile care mi se păreau interesante. Am mângălit astfel multe caiete, în care mi-am notat crâmpiele din meditația eminesciană. Și aceste caiete, pe care le-am numit „secrete”, le-am pus la păstrare, pentru mai târziu. Oricum, nu voiam să aflu nimeni despre ele.

Mai apoi, am descoperit că la spectacolul ideatic eminescian au fost prezenți mulți iubitori de literatură și filosofie. Cei mai curajoși au început să-și publice însemnările și opiniile personale în legătură cu spectacolul din sala cu pereți de oglinzi. Atunci mi-am zis că nu ar fi rău să confrunt amintirile mele cu părerile lor. S-a născut astfel ideea de a încerca o înșiruire a rezultatelor acestor confruntări. Acestei înșiruii i-am zis „o istorie”, deși, în fapt, nu poate fi concepută o istorie „cronologică” a opiniilor privind filosofia lui Eminescu. Prin urmare, este vorba, mai curând, despre o „poveste”; despre povestea afecțiunilor mele față de opera eminesciană. Rămân totuși la genericul „O istorie a opiniilor privind filosofia lui Eminescu”, trimitând în lume și pe cel de-al doilea volum.

ALEXANDRU GRAMA

despre pesimismul, erotismul și lipsa geniului eminescian

Motto:

„Caracterizarea aceasta a lui Eminescu, subministrată de dl. Maiorescu este destul de curioasă, ca să nu zicem mai mult. Curioasă, căci nu e cu puțință ca un om să fie, deodată, și cuprins de lumea ideală, și blazat în cuget. Cu toate acestea însă noi caracterizarea aceasta a lui Eminescu de dl. Maiorescu, unul din cei mai mari adoratori ai lui, o vom lua de bază în studiul de față, arătând mai întâi cât de fals e atributul cel dintâi din ea, că Eminescu e *un geniu cuprins de lumea ideală*, și apoi, durere, cât de adevărat e al doilea atribut din aceeași, că Eminescu e *un om blazat în cuget*. Din acestea, apoi, credem că cititorii noștri vor ajunge ca și noi la convingerea că Eminescu n-a fost nici geniu, nici cuprins de lumea ideală, ci un biet versificator tare de rând, tâmpit pentru lumea aceasta prin natura sa, prin ocupațiunile și tendințele sale și prin aerul social și literar, în care a trăit. De unde mult rău fac mai cu seamă tinerimii noastre aceia care pe un atare om îl expun ca pe un geniu”.

(Alexandru Grama)

Alexandru Grama, cunoscut ca fiind principalul detractor al lui Eminescu, s-a născut la 8 ianuarie 1850, la Blaj. A frecventat studiile primare, gimnaziale și liceale, precum și Seminarul Teologic Greco-Catolic, la Blaj, după care, în anii 1871 și 1872, urmează cursurile superioare de filosofie, la Universitatea din Viena. Tot la Viena, la Institutul „Sf. Augustin”, parcurge, începând din 1874, stagiul de pregătire a doctoratului. În anul 1877 dobândește titlul

de doctor în teologie. Între 1877 și 1893 va ocupa postul de profesor de *Drept canonic* și de *Istorie bisericească*, la Seminarul Teologic Greco-Catolic din Blaj. Din anul 1892, a fost și rectorul acestei instituții. În paralel cu activitatea didactică a desfășurat și o bogată activitate publicistică. A susținut conferințe și prelegeri pe care le-a publicat în broșuri, ori în diferite reviste. A editat lucrări de didactică teologică și studii de istorie ecleziastică. A întemeiat și, timp de patru ani (1883-1886), a susținut revista „Foaia bisericească”. A fost unul dintre fondatorii revistei „Unirea”. În paginile acestei reviste, de la nr. 17 la nr. 34/1891, s-a remarcat prin serialul intitulat „Studiu critic”, îndreptat împotriva lui Mihai Eminescu. Textele acestor articole vor fi publicate, către sfârșitul anului 1891, într-o lucrare, nesemnată, intitulată „*Mihail Eminescu. Studiu critic*”. Nesemnându-și lucrarea, deși contemporanii știau cine este autorul, i-a atras eticheta de „anonimul de la Blaj”. Alexandru Grama s-a stins din viață în ziua de 12 iunie 1896, la Blaj.

Lucrarea „*Mihail Eminescu. Studiu critic*” a apărut în noiembrie 1891, la Tipografia Seminarului Arhidiecezan Blaj (Biblioteca „Unirei”). Apariția acestei cărți, pățimăș antieminesciană, a stârnit, cum era de așteptat, o multitudine de reacții, de cele mai multe ori, inverse față de intențiile autorului ei. Altfel spus, studiul lui Alexandru Grama nu numai că nu a avut urmările scontate, ci a stârnit, prin totala negare a creației eminesciene, un curent de susținere și de impunere a operei poetului-cugetător în conștiința națională.

Fiind o carte dorită doar de autorul ei, în mod firesc, nu a stârnit interes, timp de un secol, în vederea unor noi ediții. Și, devenind o carte rară, referințele la conținutul ei se făceau, de cele mai multe ori, doar pe baza unor fragmente și pasaje rămase prin critica literară din prima jumătate a secolului XX. Situația a putut fi îndreptată prin noile deschideri provocate de evenimentele din decembrie 1989. Astfel, încă în 1994, Ion Buzași, în lucrarea „*Eminescu și Blajul*”, reproduce un fragment semnificativ din prima parte a cărții

lui Al. Grama. Peste cinci ani, în 1999, la Editurile „Litera”-„David”, Chișinău-București, a apărut volumul antologic „*Eminescu-Pe mine mie redă-mă. Contribuții istorico-literare până la 1939*”, coordonat de Cristina Crăciun și Victor Crăciun, unde este reprodusă o parte și mai mare din lucrarea detractorului de la Blaj. Apoi, în anul 2002, textul lucrării „*Mihail Eminescu. Studiu critic*” ne este redat de două surse. Este vorba, mai întâi, de inițiativa a doi cunoscuți cercetători, I. Oprișan și Teodor Vârgolici, cei care au reprodus textul în „*Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*”, secolul XIX, vol. 2, Editura Saeculum I.O., București 2002, pp. 206-319. Este vorba, apoi, de întreprinderea lui Al. Dobrescu, cel care îngrijește o ediție de texte sub titlul „*Detractorii lui Eminescu*”, vol. I, Editura Junimea, Iași, 2002, unde este reprodus și textul cărții lui Al. Grama. De reținut că, Al. Dobrescu face și o amplă prefață la volumul pe care îl îngrijește, prin care încearcă să facă o distincție între prestația unui critic literar și cea a unui detractor. În sfârșit, în anul 2014, la Editura Napoca Star, este publicat volumul lui Alexandru Grama, „*Mihail Eminescu. Studiu critic*”, ediție îngrijită de Ioan Chindriș și Niculina Iacob. Pentru însemnările care urmează mă voi folosi de acest ultim volum.

Înainte de a vedea dacă Alexandru Grama a fost, ori nu a fost, unul dintre detractorii lui Eminescu, cred că este bine să-i cunoaștem faptele comise. Nu insist, deocamdată, nici asupra motivației care l-a mânat în luptă pe preotul greco-catolic. Subliniez însă că Alexandru Grama a urmat o strategie total distructivă la adresa operei lui Eminescu. Simulând buna credință, el pornește de la unele aprecieri făcute de Titu Maiorescu. Cum se știe, în anul 1872 Titu Maiorescu a publicat în revista „Convorbiri literare” articolul program intitulat „*Direcția nouă în poezia și proza română*”. Aici, referindu-se la Eminescu, după ce îi citise doar trei poeme (*Mortua est!*, *Venere și Madonă* și *Epigonii*) face următoarea remarcă: „Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste

marginile iertate, până acum așa de puțin format încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului, este d. Mihail Eminescu”. Se știe, de asemenea, că în 1889 Titu Maiorescu a publicat studiul „*Eminescu și poeziile lui*”, o cercetare amplă a creației poetice eminesciene unde, printre altele, face și următoarea apreciere: „Rege el însuși al cugetării omenești, care alt rege ar fi putut să-l distingă? Și aceasta nu din vreo vanitate a lui, de care era cu desăvârșire lipsit, nu din sumeția unei inteligențe excepționale, de care numai el singur nu era știutor, ci din naivitatea unui geniu cuprins de lumea ideală, pentru care coborâre în lumea convențională era o supărare și o nepotrivire firească”.

În fața acestor judecăți, Alexandru Grama își demască viclenia. Din textul publicat de Maiorescu în 1872 extrage sintagma „*blazat în cuget*”. Iar din textul publicat de critic în 1889, extrage următoarea apreciere: „*geniu cuprins de lumea ideală*”. Despre aprecierea „*blazat în cuget*”, Alexandru Grama, în prologul cărții sale, scrie: „Când zici însă despre cineva că e *blazat în cuget*, atunci aceea atâta însemnează, că acela e tâmpit pentru orice idei, interese și delicii sufletești și sociale. Și apoi cel tâmpit pentru atari lucruri desigur că, prin cugetările sale, nu va fi niciodată în stare a procura altora desfătare” (Alexandru Grama, *Mihail Eminescu. Studiu critic*, Editura Napoca Star, 2014, p. 54). Mai departe, Alexandru Grama pune în conjuncție cele două aprecieri reținute din textele lui Maiorescu, chipurile pentru a demasca lipsa de logică din gândirea marele critic, dar neputându-și înfrâna dorința de a-l defăima pe Eminescu. Iată șiretenia preotului: „Și așa, putem zice că domnul Maiorescu a caracterizat pre Eminescu astfel: *Eminescu este un geniu cuprins de lumea ideală și blazat în cuget*” (*Idem*, p. 55). Și, imediat, el își demască toată reaua intenție, anunțând, încă din prolog, chiar și finalitatea studiului său critic. „Caracterizarea aceasta a lui Eminescu, subministrată de domnul Maiorescu, este destul de curioasă, ca să nu zicem mai mult. Curioasă, căci nu e

cu puțință ca un om să fie, deodată, și cuprins de lumea ideală, și și blazat în cuget. Cu toate acestea însă, noi, caracterizarea aceasta a lui Eminescu de domnul Maiorescu, unul din cei mai mari adoratori ai lui, o vom lua de bază în studiul de față, arătând mai întâi cât de fals e atributul cel dintâiu din ea, că Eminescu e «*un geniu cuprins de lumea ideală*», și apoi, -durere! -, cât de adevărat e al doilea atribut din aceeași, că Eminescu e «*un om blazat în cuget*». Din acestea, apoi, credem că cititorii noștri vor ajunge, ca și noi, la convingerea că Eminescu n-a fost nice geniu, nice cuprins de lumea ideală, ci un biet versificatoriu tare de rând, tâmpit pentru lumea aceasta prin natura sa, prin ocupațiunile și tendințele sale și prin aerul social și literariu, în care a trăit. De unde, mult rău fac, mai cu seamă tinerimei noastre, aceia cari pe un atare om îl espun ca pre un geniu” (*Idem*, p. 55).

Consecvent cu angajamentul declarat, Alexandru Grama își structurează cartea în două părți. Prima: „*Eminescu geniu cuprins de lumea ideală*”, iar a doua: „*Eminescu blazat în cuget*”. În ambele părți, preotul greco-catolic are în atenție, cu precădere, trei chestiuni, respectiv lipsa geniului, pesimismul și erotismul lui Eminescu. Altfel spus, a urmărit să demonstreze că poetul nu a fost geniu, că pesimismul său a fost împrumutat de la Schopenhauer și că erotismul poetului se află la limita pornografiei.

Pentru a respinge genialitatea creației lui Eminescu, Grama născocesc o teorie rudimentară, susținând că există două tipuri de genii, respectiv genii „adevărați” și genii „falși”. „Lumea ne arată două specii de genii: genii adevărați și genii falși. La cei dintâiu, puterea și avântul spiritului lor celui extraordinariu este care-și stoarce, deodată seau pre încetul, recunoștința și admirațiunea omenească. Numele acestora, apoi, și rămâne nemuritoriu. La cei din urmă, sunt întotdeauna alții, cari, din un interes sau altul, voiesc cu orice preț să-i facă să treacă de genii înaintea publicului. Numele acestora, de comun, piere după o generațiune seau câteodată și mai iute. Cei de întâiu sunt ca soarele adevărat, care nu

piere nicipând de pe bolta cerească. Cei din urmă sunt ca sorii aceia falși, ce câteodată lucesc pre ceriu câteva minute, în urma unei stări anumite a atmosferei, și apoi dispar fără urmă” (*Idem*, p. 56).

Cu referire directă la Eminescu, Alexandru Grama consideră că nu poate fi decât un geniu fals, inautentic, rezultat al unei campanii de lobby, orchestrate în interesul *direcției noi* în literatură. „Un impuls mare spre a putea continua cu poezia îi dete împrejurarea că chiar și *Convorbirile literare* începură a-i publica poeziile. *Convorbirile literare* însă nu credem că i le-au publicat nici pre departe din motivul că erau ceva produse de valoare adevărată literară, precum vom vedea când le vom analiza, ci i le-au publicat pentru că Eminescu începuse a-și scrie poeziile după gustul limbistic al *noii direcții*, a(l) cărei organ erau ele. După aceea, Eminescu se silea, cum putea el, a imita literatura germană, și apoi *noua direcție* era germană cu trup și suflet. Mai departe, bietul Eminescu, ca să devină și mai plăcut *Convorbirilor literare*, își însuși ceva și de prin filosofia germană a lui Kant și Schopenhauer, și apoi filosofia acestora n-aveau *Convorbirile literare* de ajuns să o laude. Și, în urmă, Eminescu se ferea de a manifesta în poeziile sale ceva foc și însuflețire națională, căci așa ceva, după noaua direcție, ducea la barbarie” (*Idem*, p. 58-59).

În plus, Alexandru Grama considera că faima lui Eminescu se datorează și emoțiilor induse de presa vremii la aflarea veștii de îmbolnăvire și apoi de moartea poetului. „În fața alarmului acestuia, la început, publicul a rămas cu totul rece. Crescând alarmul însă tot mai tare, ca și cum națiunea noastră cine știe ce ar pierde în Eminescu, cea mai mare parte a publicului, care altcum nu-l cunoștea deloc, începu a crede că Eminescu în adevăr trebuie să fie un om mare, dacă foile se ocupă atâta de el. Aceasta este cea dintâiu situațiune comică în suirea lui Eminescu pe scara geniilor. Publicul nu a început a vorbi de el ca de un om cu minte mare, decât atunci când, din nefericire, și-a pierdut-o” (*Idem*, p. 60).

Lăsând deoparte șirul celorlalte multe aberații debitate de preotul Alexandru Grama, îi mai rețin doar concluzia, la fel de aberantă, cu privire la genialitatea lui Eminescu: „Ci adevărul e că Eminescu n-a fost nice geniu, și nice barem poet. Ci o ceată de oameni, din alte motive, a sedus publicul nostru cu cultul lui Eminescu, în un mod care nu se va putea nicecând escuza” (*Idem*, p. 62). Problema este: oare spusele lui Alexandru Grama vor putea fi vreodată scuzate? Ciudățenia situației se face din ce în ce mai mult simțită, mai ales după evenimentele din decembrie 1989, când au apărut destui oportuniști dispuși să-l absolve de orice vină pe un asemenea denigrator. Oricum, salvarea vine tot de la Eminescu, cel dispus în permanență să zâmbească chiar și la urâtenia unor caractere.

Desigur că, în prezent, judecățile lui Alexandru Grama asupra operei lui Eminescu nu mai au nici o valoare. Ele însă au fost făcute și, într-un fel sau altul, au influențat receptarea ulterioară. De aceea, ele trebuie cunoscute. A încerca astăzi să-l absolvi pe un asemenea detractor, pornind de la premise discutabile, înseamnă a face o sofistică de aceeași specie cu cea a lui Grama. Faptul că acest preot, cu studii filosofice și doctorat în teologie, avea educație literară nu îi garantează justetea caracterului. Drept dovadă, isprava pe care a comis-o. A încerca, în prezent, să justifici o asemenea ispravă, înseamnă că ai un caracter identic cu al lui Alexandru Grama. A spune că Alexandru Grama era îndreptățit să nege în totalitate valoarea poeziei lui Eminescu, dar nu din rațiuni estetice, ci din rațiuni morale și patriotice, nu înseamnă întoarcere în timp, ci doar ieșirea din rațional.

În strânsă legătură cu chestiunea privind genialitatea lui Eminescu, Alexandru Grama se încordează să abordeze alte două aspecte, respectiv pesimismul și erotismul poetului. O face însă în aceeași manieră dogmatică, arogantă și dușmănoasă. Pornește de la prejudecata că toată creația lui Eminescu se reduce la ideatica filosofiei decadente a lui Schopenhauer. Este adevărat că, la timpul respectiv, existau puține studii, însă acest fapt nu poate

constitui o scuză, nici măcar creștinească, pentru o faptă satanică. Încercând să-și mascheze invidia primară, proprie oricărui muritor, Alexandru Grama simulează că este apărătorul tinerilor neștiutori și scrie: „De la 1883 încoace, cultul lui Eminescu își serbează prin publicul nostru toate orgiile sale. Tinerimea noastră, amețită și îmbetată de atâtea laude grămădite pe capul lui Eminescu, începe a uita pe Mureșanu, Alecsandri și Bolintineanu, și începe a se ocupa prea mult cu citirea lui Eminescu în detrimentul dezvoltării ei intelectuale, estetice și morale” (*Idem*, p. 63). De data aceasta, vinovat pentru o asemenea situație, nu mai este doar Titu Maiorescu, ci sunt și alți critici și istorici literari: „Și cum să nu devină Eminescu poetul la modă, când pene atât de destre ca a domnului Petrașcu în *Convorbiri literare* și a domnului Gherea în *Criticele* sale, nu-și țin sub demnitatea lor a se ocupa cu o nulitate literară ca Eminescu, deși putem cu tot dreptul zice că, în studiile lor, partea cea mai slabă o formează citațiunile din Eminescu, din care se vede cât de puțin merită Eminescu și numele de un poet mediocru” (*Idem*, p. 63).

De ce merită puțin Eminescu, chiar și numele de poet mediocru? Alexandru Grama explică: „Deacă deschide omul colecțiunea de poezii de a lui Eminescu, publicate de domnul Maiorescu la 1884, și le cetește toate cu atenție, de la început până la capet, și apoi își pune întrebarea: care sunt sâmtirile cântate și ideile exprimate de Eminescu în un număr destul de mare de poezii dintr-un un volum iarăși destul de mare, se va mira când va căpăta răspunsul categoric că, afară de câteva suspine sporadice în fața frumuseții naturii, în toate n-a întâmpinat nemic, absolut nemic alta, decât sâmtul sexual sub formă de amor și un urât de lume sub forma pesimismului lui Schopenhauer. Și de ar căuta omul orișicât, de și-ar încorda atențiunea și spiritul de observațiune până la extreme, mai mult nu va afla decât, purure și pretutundine, pre Amor și pre Schopenhauer, în o amicție bizară” (*Idem*, p. 65).

În înțelegerea lui Alexandru Grama, chestiunea este și mai gravă. El crede că influența filosofiei lui Schopenhauer l-a sărăcit sufletește pe Eminescu, blocându-i orice șansă de a fi un adevărat poet. Astfel că, „în tot Eminescu nu va afla omul nemic cântat, decât singur iubirea, și încă și aceasta restrânsă între marginile înguste ale iubirii sexuali. Iubirea de patrie, iubirea de națiune, iubirea idealului, iubirea libertății, iubirea virtuții și alte câte și mai câte genuri de iubiri înălțătoare de inimă, ce le întâmpină omul prin poezii clasici ai tuturor popoarelor, sunt deplin eschise (excluse) din scrierile lui Eminescu, ca și cum ar fi pentru ele o plantă exotică, necunoscută lui Eminescu nice după nume. Și un suflet mohorât și putred ca a(l) lui Eminescu a fost și cu totul necapace de a se însufleți de orice altă iubire, afară de cea sexuală” (*Idem*, p. 66). Iată explicația directă, în toată îngustimea și absurditatea ei: „Filosofia pesimistă a lui Schopenhauer a sădit în inima lui, încă de timpuriu, o ură și un urât față de toată esistența. Pentru el, pământul era numai un «brus de tină». Pentru el, și cerul e un «mausoleu». Pentru el, «totul e nebunie», iară «a fi e o nebunie și tristă și goală». Pentru el, «decât viața aceasta e mai bun nimica»” (*Idem*, p. 66-67). Toate aceste ipoteze absurde, conexe de mîntea lui Alexandru Grama, chipurile din rațiuni morale și patriotice, conduc la o consecință rușinoasă pentru orice intelectual: „Astfel, tot cuprinsul poeziilor lui Eminescu este monstruos. De-o parte, pesimismul lui Schopenhauer, iară de cealaltă iubirea sexuală sau erotismul desfigurată și mutilat de loviturile pesimismului, o specie de Ianus cu două fețe înfricoșate” (*Idem*, p. 68).

Continuându-și raportarea la poziția altor critici literari, Alexandru Grama îl critică pe Dobrogeanu-Ghera, cel care ar fi descoperit în poeziile lui Eminescu tot numai erotism și pesimism. Numai că, zice Grama, Gherea se folosește de erotismul poetului pentru a-i justifica idealismul, întrucât considera că Eminescu, în fondul sufletului său, era idealist, iar pesimismul i-a fost impus de condițiile sociale în care a trăit. „Noi am dori ca dl. Gherea, care,

precum se vede, a cetit foarte mult, să ne spună dacă idealismul este tot una cu erotismul și că, prin urmare, unde este erotism mai mult, acolo este și idealism mai mult?” (*Idem*, p. 69). Fără a mai aștepta răspunsul, canonicul oferă propriul său răspuns: „Nu semnul idealismului este erotismul în poeziile lui Eminescu, ci este numai restul de sâmtăminte, mântuit de focul mistuitoriu al pesimismului, fiindcă la acest sâmtământ a rămas și pesimismul lui în mare parte neputincios. Pesimismul lui Schopenhauer a produs în sufletul și altcum mizer a(l) lui Eminescu un incendiu de sâmtăminte, în care toate s-au nimicit și, ca zgură, a mai rămas numai sâmtământul sexual. Aceasta este singura explicare naturală a erotismului lui Eminescu față cu lipsa deplină a altor sâmtăminte la el, care trebuie să o recunoască și dl. Gherea” (*Idem*, p. 70).

Pentru a fi și mai ridicol, Alexandru Grama încă mai poposește asupra erotismului lui Eminescu, pentru a-i descoperi noi caracteristici. „Erotismul lui Eminescu însă nu numai că e (în)negrit de pesimismul lui Schopenhauer, ci este, pre lângă aceea și preste măsură vulgar, pentru că e carnal și sălbatic” (*Idem*, p. 70). De ce este carnal? Pentru că, zice Grama, în timp ce poeții de geniu, cântând femeia, nu țintesc partea trupească, ci dimensiunea sufletească, la Eminescu este invers. „Și acum, ce află omul din toate acestea la Eminescu? Răspundem: sâmtul sexual cel mai carnal, cum se dezvoltă numai în haremele mahomedanilor. Nicăieri el nu caută și nu-i trebuie în femeie decât ochi mari, negri, brațe rotunde, păr lung, față «bălaie» și alte calități trupești, (în)cât îi vine omului a crede că este un emisar al haremului spre a aduna printre români femei frumoase pentru magnații desfrânați ai Orientului. Iară plăcerile lui Eminescu cu femeia stau numai în sărutări, îmbrățișări, cuprinderi peste mijloc, preîmplări prin pădure în singurătate și alte platitudini, (în)cât din punctul acesta de vedere poeziile lui sunt un adevărat lupanar literariu” (*Idem*, p. 71). De ce este sălbatic erotismul eminescian? „Căci nu numai că nu-i trebuie în femeie nice o frumuseță sufletească și ideală, ci acestea le chiar urăște și disprețuiește. Ma cinismul lui cel

de jos merge până acolo, încât iubește pre femeia frumoasă în trup, chiar și atunci când este diavol în privința sufletească. Cu o francheță mare o spune el aceasta în versurile din *Înger și demon*” (*Idem*, p. 72). Și explicația continuă: „Cu toate acestea, nu ne mirăm deloc că la Eminescu erotismul este așa sălbatec. Pesimismul lui este din firea sa dușmană a orice idealism. El nu se pleacă decât numai înaintea stimulilor și patimilor trupești căci față cu acestea îi lipsește arma ca să le omoară. Dacă nu le poate însă omorâ, înconjură totuși orice idealism în ele, și așa, înaintea pesimismului, apar în toată golătatea și trivialitatea lor. Aceasta este cauza de erotismul lui Eminescu este așa de sălbătecit. Și, în privința aceasta, a fost un discipol fidel a(l) magistrului său Schopenhauer” (*Idem*, p. 74).

În același fel, teologul Grama descoperă și alte caracteristici ale erotismului eminescian. „Eminescu însă nu este numai carnal și sălbatec în erotismul său, ci este și trivial și obscen” (*Idem*, p. 74). De data aceasta, pentru a se face crezut, Grama îmbracă mantia unui pedagog dogmatic și fals grijuliu. „Ce ar zice un părinte, pentru exemplu, când fiica sa s-ar lăsa ca Eminescu «s-o ducă în codru, în un loc ascuns, și acolo să-i desprindă vâlul din creștet», cum ne spune el, la p. 63 din poeziile sale, că ar dori să facă cu amanta sa? Ce ar zice, când o altă fiică s-ar duce cu un Eminescu «să vorbească în întunecime, și apoi să nu aibă de aceea grijă nimene», va să zică nice părinții, cum dorește Eminescu la p. 100 din aceleași poezii? Ce ar zice, când fetele lor le-ar spune «cum a dormit Cupido cu ele în pat și cum s-a suit noaptea la ele pe ferești», precum am aflat în poeziile lui Eminescu, p. 11?” (*Idem*, p. 75). Din rațiuni ușor de ghicit, nu mă voi obosi să comentez asemenea aberații.

Alexandru Gama recunoaște, totuși, că în istoria creației poetice au existat și plâsmuitori de geniu, precum Ovidiu, Goethe, ori Boccaccio, la care amorul nu a fost redat doar în formule caste. Aduăgă însă că, în cazul lor, descoperim, ca recompensă, eleganța stilului și frumusețea expunerii. Pe când la Eminescu nu descoperim nimic, în acest sens. „Cu ce ne poate rebonifica însă Eminescu